

měrem aktivně zapůsobit na čtenáře ve směru rozvíjejícího se revolučního hnutí — takřka všechny básně sbírky. Vystává bezprostředně, bez rétoriky a sentimentu, z kresby životních výjevů, básnických alegorií, konfesí i z mistrných stylizací přímé hovorové řeči městského lidového mluvčího, které jsou velkým Hořejšího objevem pro českou moderní poezii. Řadí také sbírku *Hudba na náměstí* (spolu s Horovým *PRACUJÍCÍM DNEM* z r. 1920) k prvním projevům proletářské poezie, která po světové válce po několik let určovala vývoj českého básnictví. Také Hořejšího verše razily cestu nejmladší básnické generaci dvacátých let, která básníka jen o málo později v úsilí o proletářskou poezii následovala a která, ač o mnoho mladší, přijala i Hořejšího tvorbu (podobně jako v próze dílo Vladislava Vančury) jako nejvlastnější součást svého tvůrčího úsilí.

zp

Hvězdná tuláctví - Jaroslav Bednář 1930

Básnická skladba epického rázu o jedenácti zpěvech, věnovaná památce paní Běly Wirthové-Bednářové (manželce autorova bratra, kterou i básník kdysi miloval) a uvedená motem z G. de Nervalova „sen je druhý život“, je snovou rekapitulací básníkovy dosavadního života. Uprostřed noci, kdy „pláč deště po stromech / mě vyklepával rytmy“ a kdy „půlnoci bez hvězd řeka sténala v závoji mlh“, se básník oddává snění, v němž se mu vynořují vzpomínky na klíčové okamžiky jeho života. Znovu před ním vystává neklidné mládí naplněné tuláctvím, jež splácel neúspěchy v praktickém životě: ve škole („A někdo musí vzdát se studií, / mít nezákonné mravy, / aby k snům došel hvězdným tuláctvím / své nepokojné hlavy“) i v lásce. Připomíná si svou životní volbu, zaměstnání lékárníka, které vzněcuje fantazii, sblížuje básníka s dávnými alchymisty i astrology. Básník evokuje prostřednictvím jedů z různých končin zeměkoule představy vzdálených světů („Herby, záhadné sfingy a mrtvé květiny! / Na všech dílech světa kvetla vámi zem. / Do smutných zásuvek uzavíráme vás s povzdechem: / Vašeho světa viděti světy!“) a zachycuje snové charakteristiky těchto exotických jedů (opium, laudanum, meconium, atropin, kokain, kurare, hašiš). Do proudu evokací tajemných říší snů, fantazie a exotiky náhle vstupuje básníkovy nejmocnější vzpomínka na „hořká, ubohá a trpná léta! / Nejohroženější chvíle, o nichž vím“, na první světovou válku, kterou Bednář prožil na italské frontě. Básníkovy válečné verše se nebouří,

neprotestují, neobviňují, i válka je v těchto reminiscencích zbavena syrové konkrétnosti, překryta nánosem pocitů, které především zůstaly: bolest, vědomí viny, bezmocnost tváří v tvář krutosti smrti a nade vším hluboký soucit s lidským utrpením, který dává trpné plakaty „všem očím lidským a zvířecím“, ba i „očím hvězd“. Návrat z války je pak spojen se smrtí první lásky i s manželstvím, ale rány utržené ve válce i v lásce zůstávají. („Srovnávám zase herbář milovaný: / Rána — láska. Rána — válka. / Třídím své rány.“) Válka se později znovu vynořuje v podobě padlých básníků včetně enumeračního defilé veršů, které nenapsali; vrací se také obraz mrtvé první lásky. V té chvíli se poezie, čas a zejména příroda stávají hojivými léky, jež podobně jako dříve jedy jsou ve sbírce zastoupeny charakteristikami léčivých bylin. Radostnější tóny loučení se smutkem jsou však vykupovány samotou — básník se vrací ke svým retortám, do jejichž obsahu si promítá „malé i velké tragiky“ lidských osudů a z nichž těžší poznání, že „největší jedy, největší básně / jsou věci nejprostší.“ Závěr skladby tvoří báseň *Skleněný svět* uvedená motem z Danta. Tak jako Dante se vyznává, že „ze svých vešer učinil jsem křídla pro svůj let šílený“, i lyrický subjekt nad svým mikroskopem prožívá snová dobrodružství „nové mystiky“, nalézaje v krupěji rosy „životů bilión“ i přítomnost boha.

Dějovou osnovu skladby tvoří tedy chronologie básníkovy života v podobě pásma vzpomínek. Tím, že jednotlivé zpěvy se více soustřeďují na vyjádření pocitů a duševních stavů než na vlastní události, a také tím, že jsou prostoupeny snovostí, proměňují se v lyrické útvary; tato lyrčnost je ještě zdůrazněna gnómickejší sevřenými, eliptickými verši, jež více utajují než prozrazují a jež pracují s náznakem. V tomto typu lyrické výstavby skladby, kterou dějová osnova zabarvuje epickými prvky, se nejzřetelněji projevil vliv polytematické Apollinairovy poezie; Bednářovy tematické jednotky nejsou však tak mnohoznačné a různé časové a prostorové roviny se tak svobodně nestřídají jako v Pásmu. Současně v neustálém proměňování skutečnosti v sen a v přeludné vidiny, a ovšem i ve využití efektů spojených s jedy, bylinami a jejich vůněmi je možné sledovat působení poezie Ch. Baudelaira, z jehož *Malých básní v próze* ostatně Bednář volí i moto k jedné části svého finálního jedenáctého zpěvu.

Vztah skutečnosti a snu tvoří základní rozpětí skladby. Toto rozpětí však nemá charakter konfliktu, jenž by vedl k negaci skutečnosti, jak to známe např. z romantismu; konfrontace skutečnosti a snu neustí ani v kritiku nepřijatelné skutečnosti, ani ve výzvu k vytvoření nové skutečnosti podle obrazu snu, jak tomu bylo zejména v proletářské poezii. Sen se stává skutečným druhým životem, jenž

umocňuje i obohacuje život bdělý a reálný, naplňuje ho vzrušením; zároveň podněcuje básnickou fantazii a vytváří předpoklady pro lyrizaci celé skladby.

Skladba Hvězdná tuláctví je Bednářovým nejzralejším básnickým dílem. Svým charakterem životní rekapitulace se v české poezii ocitá v blízkosti současně vzniklých a obdobně koncipovaných skladeb J. Hory (*Deset let*) a K. Biebla (NOVÝ IKAROS). Podobně jako ony i tato knížka vstřebává do sebe zkušenost moderní světové poezie i zkušenost posledních let vývoje české básnické tvorby. Jestliže svým soucitným personifikujícím vztahem k věcem a zvláště k přírodě i skrytým humanistickým patosem souvisí s těsně poválečnou poezií tehdejšího mládí zdůvěrnujícího a polidšťujícího svět a jestliže pasážemi s převahou asociativní obraznosti (nejvíce v sugestivních charakteristikách jedů a léčivých bylin) navazuje na poetismus, pak prolínáním skutečnosti a snu, uvolňujícím nezřídká i mechanismy podvědomí, předjímá — alespoň v českém měřítku — poezii nadrealistickou. Zároveň však elegické tóny, stavy melancholie nad prožitým i intenzivní pocity uplynávajícího času provázené motivy smrti dosvědčují, že skladba se věleňuje v onen proud české básnické tvorby, který právě tehdy — v protikladu ke kolektivismu a optimismu dvacátých let — prostřednictvím nových návratů k prožitku války stavěl do popředí tragické momenty v životě jednotlivce i společnosti. Přitom — přes všechny literární podněty kultivující Bednářovu poezii — i tato sbírka, právě tak jako celá Bednářova básnická tvorba, si zachovala od všech těchto tendencí zřetelný odstup, zůstala neredukovatelná na kteroukoli z nich; literární podněty vešly do skladby jen jako zobecnělé znaky moderní poezie. Snad právě pro svou nezařaditelnost zůstala Bednářova sbírka neprávem mimo soubor nejčastěji komentovaných výtvorů meziválečné poezie a informace o ní se nedostala k velkému počtu čtenářů. Změnit tento nepříznivý stav se nejvíce snažil básník F. Hrubín, který dobře rozeznal originalitu, osobitou obsažnost a působivost této knížky. zp

Chudá rodina z Heřmaně - Jan Čarek 1924

Druhá Čarkova sbírka vnesla do mladé poezie dvacátých let, inspirovaná převážně městským prostředím, zcela novou a zároveň tradiční tematickou oblast: náplň sbírky tvoří obrazy ze života rodné vesnice, její rolnické i řemeslnické práce, dále hluboké ro-

dinné svazky a vztah k domovu a jihočeskému kraji. Vedle toho sem zaléhají ještě ohlasy světové války; nikoliv však v podobě vlastních básnických bezprostředních zážitků, jak tomu bylo v prvotině *Vojna* (1920), ale jako bolestné rány zasazené životu rodné vsi. Nyní válku evokují především hroby na heřmaněském hřbitově (*Voják ze Sedliště*) a obsáhlý seznam padlých, na které se marně čeká, ale jejichž smrt nemůže zastavit běh života na vesnici (*Ve válce padlí*).

Čarkova Heřmaň, to je především svět tvrdé a úmorné práce, jež se stává zdrojem uspokojení i trvalých jistot, k nimž se básník neustále vrací ze svého vyhnanství ve městě a jež ho posilují ve chvílích tíživých pocitů vykořeněnosti. Je to do značné míry do sebe uzavřený svět, v němž vládne přírodně pojímaný a s pokorou přijímaný koloběh života a smrti, svět ponořený do náboženské víry, ale také svět starých pohanských pověr; přitom vždy svět chudoby a odříkání. Tu všude, v přímých autorských vyznáních, ve výjevech ze života vesničanů i v líčení odvěkých pracovních a životních úkonů je patrné básnicko citové spříznění s dělným člověkem i radost z hodnot, jež vytváří svou neúnavnou prací.

Heřmaň je však také básníkův domov, který mu bez přestání připomíná, odkud vyšel, který mu dává až fyzicky procítit sepětí s půdou; v neposlední řadě je to i místo, kde žijí rodiče a kam se čas od času vrací celá do světa rozptýlená rodina. V Čarkovi je pevně zakořeněn pocit rodinné sounáležitosti. Zahlubává se do rodokmenu rodiny, sleduje její osudy, těší se z chvil, kdy je pohromadě. I tu pojítkem se stává rodná chalupa, půda a především uctívání střed celé rodiny, matka, již básník věnoval hned několik jímavých básní drsné synovské lásky (Maminka, Chudá rodina, Tělo mé matky aj.). Pojítkem je však i chudoba, a tu rodina v Čarkově podání překračuje pokrevní svazky, zahrnuje nejdříve všechny chudé ze vsi a pak v stále širších kruzích chudé „v celých jižních Čechách a z celé země, / a nejen z této země, ale ze všech zemí, / neboť my jsme rodina všudypřítomná, nepotlačena hranicemi, / my všichni chudí a zdeptaní / jsme bratři a sestry rodiny chudé v Heřmaně“. A jak se rozšiřuje básníkův rodinný kruh, tak i jeho vztah k domovu nakonec obsáhne celé jižní Čechy, jejichž básnickou apostrofou se sbírka uzavírá (*Jižní Čechy*).

Přes mimořádnou citovou účast, která prostupuje Čarkův obraz domova, je jeho poezii cizí idealizace venkova i deklarativnost. Silný patos, který přesto vystupuje z této poezie, má základy v důvěrné znalosti lidí a jejich pracovních úkonů; básník přímo zaplavuje své verše množstvím věcných, životní konkrétností až přesycených, přitom převážně drsných detailů z vesnického života, hromadí je vedle sebe a vytváří z nich často v jediném spontánním proudu